Місцевим центрам з надання безоплатної правової допомоги – п’ять років

1 липня 2015 року в Україні запрацювали місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Це стало черговою сходинкою до розбудови системи безоплатної правової допомоги в країні. За ці п’ять років по правову допомогу звернулися понад 1,6 млн українців. Багато з них, вирішивши одну правову проблему, зверталися до фахівців системи БПД з іншим питанням. Загалом за цей час до місцевих центрів надійшло понад 2,3 млн звернень від клієнтів. Саме ці цифри свідчать про довіру українців до системи БПД.

Як все починалося?

Як згадують фахівці, які працюють у місцевих центрах з першого дня їх відкриття, перед новоствореними установами постали серйозні виклики. Потрібно було зібрати надійну, професійну команду однодумців, які націлені на результат – надання якісної правової допомоги людям. А ще – вирішити матеріально-технічні проблеми.

«Перша думка була – як починати роботу і за що хапатися, коли напередодні відкриття на вісім працівників є один стіл, три стільці і жодної одиниці оргтехніки. Коли не було ні телефонів, ні Інтернету, практично нічого. Але наступного дня ми все принесли з дому, також допоміг регіональний центр, і ми організували самі собі більш-менш нормальні умови праці. Так створювався колектив і розпочинав роботу наш та й всі інші місцеві центри», – згадує директор Ужгородського місцевого центру Михайло Давиденко.

П’ять років тому на роботу у місцеві центри прийшли фахівці, які ще не знали, що чекає їх попереду, адже аналогів такої структури в Україні просто не було. Було лише бажання допомагати людям вирішувати їхні правові проблеми. Для частини працівників ця робота взагалі була першою в житті.

«П’ять років тому, розпочавши свою трудову діяльність у системі безоплатної правової допомоги, ми всі мали різний життєвий та професійний досвід, знання, вміння та навички, які намагалися застосувати на новому робочому місці. А зараз ми сформувалися як єдина дружна команда фахівців, які доповнюють один одного», – говорить директорка Стрийського місцевого центру Марія Николаїшин.

Сьогодні колектив кожного місцевого центру – це команда однодумців та професіоналів своєї справи. За п’ять років складися свої традиції – від дарування колегам сувенірів із відряджень до спільного відпочинку.

«Щороку ми сплавляємось по Дністру, підкорюємо карпатські вершини, купаємось в ополонці на Водохреще. Разом із дітками працівників центру кожного року розписуємо писанки, готуємо новорічні прикраси. У

нас не тільки фахово, а й весело», – говорить директор Івано-Франківського місцевого центру Віталій Стусяк.

Найуспішніший соціальний проєкт держави

До липня 2015 року система БПД орієнтувалася на правовій допомозі у кримінальних провадженнях, надаючи захист за рахунок держави для всіх затриманих осіб, а також підозрюваним, обвинуваченим, які через брак коштів або з інших об'єктивних причин не можуть самостійно залучити захисника.

Зі створенням місцевих центрів доступ до правової допомоги у цивільному та адміністративному процесах отримала низка соціально незахищених категорій: громадяни з незначним доходом, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, біженці, учасники бойових дій та деякі інші. Згодом таке право отримали також внутрішньо переміщені особи, постраждалі від домашнього насильства, усі діти та інші категорії, визначені у ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

Усім цим категоріям осіб призначаються юристи та адвокати для представництва їхніх інтересів у цивільних та адміністративних судових спорах. Таку допомогу можуть отримати також потерпілі та свідки у кримінальних провадженнях, якщо вони належать до категорій, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу.

За п'ять років фахівці місцевих центрів надали понад 2 млн юридичних консультацій та роз'яснень з правових питань. Крім того, прийнято понад 271 тис. рішень про надання клієнтам безоплатної вторинної правової допомоги. У 60,8% випадках її надавали юристи, а у 39,2% випадків – адвокати, які співпрацюють із системою БПД.

«На наших очах відбувалася розбудова системи безоплатної правової допомоги. Розширювалось коло осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу. Кожна людина може отримати юридичну консультацію. За цей час ми здобули довіру клієнтів. І якщо потрібна швидка правова допомога, люди знають, куди звертатись», – говорить директорка Коростенського місцевого центру Тетяна Грищенко.

Нас знають, нам довіряють

Починаючи з 1 липня 2015 року, по правову допомогу до місцевих центрів звернулися понад 1,6 млн українців. Але першого клієнта фахівці запам'ятали назавжди.

«Добре пам'ятаю першого клієнта центру, для якого ми готові були «дістати зірку з неба». То був непростий клієнт і непростий випадок, який певною мірою повернув нас землю і змусив зрозуміти, що найважче ще попереду. Дякувати богові і нашим юристам, у нас було багато успішних кейсів, де ми допомогли нашим клієнтам вирішити їхні правові проблеми», – говорить директорка Запорізького місцевого центру Ольга Бородіна.

Для багатьох українців система БПД нерідко стає останньою надією на відновлення справедливості. Адже багато людей звертаються до місцевих центрів, відчувши на собі байдужість, формалізм та бюрократичне ставлення органів державної чи місцевої влади.

Часто клієнти звертаються повторно. Отримавши правову допомогу у вирішенні певного питання, вони звертаються до фахівців місцевих центрів з іншою правовою проблемою.

«Знаю достеменно: людина, яка прийшла один раз, стовідсотково звернеться до нас знову. Якщо не для отримання вторинної правової допомоги, то по роз'яснення чинного законодавства з питання, яке наразі її цікавить. Це ознака довіри до системи, ознака того, що ми виправдовуємо сподівання своїх клієнтів», – переконаний директор Кам'янець-Подільського місцевого центру Валентин Бартиш.

За п'ять років роботи місцевих центрів у них з'явилися клієнти, які приходять просто поспілкуватися «про життя». Переважно – це одинокі люди похилого віку, які хочуть «виговоритися» та отримати слушну пораду.

«Досить часто людина не може ідентифікувати свою проблему як правову. Наприклад, приходить до нас старенька бабуся і починає розповідати історію свого життя. Через деякий час виявляється, що у неї складні стосунки з дорослими дітьми, які відмовляються утримувати свою матір. Тут необхідно проявити увагу і терпіння для того, щоб вислухати людину, «виокремити» її проблему, а потім запропонувати шлях вирішення», – розповідає директорка Лівобережного київського місцевого центру Леся Бурчак.

Про складні справи

Фаховий рівень працівників місцевих центрів досить високий. Адже професійні знання, вміння та навички формує практика, а в «активі» фахівців місцевих центрів – десятки судових справ на рік, сотні консультацій. І це не вузькоспеціалізований досвід, бо справи різних галузей – соціальне забезпечення, сімейне, трудове, житлове, земельне, спадкове, адміністративне право.

Які справи є найскладнішими? На це запитання більшість фахівців місцевих центрів відповідають майже однаково – ті, що стосуються дітей. Аліменти на утримання, визначення місця проживання, позбавлення батьківських прав, участь у вихованні дітей… Важкими такі справи є не з правового погляду, а з психологічного. Працівники центрів, переймаючись долею дітей, «пропускаючи через себе» ці ситуації, бувають вкрай виснажені емоційно.

«Найбільше мене «чіпляють» справи, що стосуються захисту прав дітей. Важко відсторонитися, зберігати нейтральність та реагувати неемоційно. Адже дорослі, вирішуючи свої проблеми, нерідко просто забувають, що від їхньої поведінки, прийнятих рішень залежить не тільки

їхнє життя, а й майбутнє дітей», – говорить директорка Роздільнянського місцевого центру Тетяна Кулішова.

Ще однією категорією справ, які потребують особливого підходу, є ті, що стосуються домашнього насильства, булінгу, захисту прав пільгових категорій громадян.

«Найважливіші справи — ті, які містять не лише юридичний успіх як єдину складову, але ті, котрі дають можливість привернути увагу влади та суспільства до якоїсь системної проблеми, які оголюють якийсь болючий «соціальний нерв», – говорить директор Ковельського місцевого центру Василь Ковальчук.

Публічне визнання і гарна репутація

Тоді, у 2015 році, новостворені місцеві центри сприймалися з певною пересторогою. Але поступово, показуючи реальний результат, вони завоювали довіру як публічного сектору, так і громадського.

«Відносини з місцевою владою змінювалися так: від нерозуміння суті системи БПД до поваги та вдячності за нашу діяльність у місцевих громадах. З громадськими організаціями було набагато простіше – вони сприйняли систему БПД як партнера та інституцію, яка захищає права громадян», – говорить заступниця директора Конотопського місцевого центру Валентина Волік.

Сьогодні місцеві центри – це вже не просто структури, які надають правові консультації та безоплатну вторинну правову допомогу у цивільних та адміністративних справах, свідкам та потерпілим у кримінальних провадженнях, здійснюють представництво інтересів засуджених осіб. З'явилися нові напрями роботи – правова просвіта, проведення соціологічних досліджень правових потреб громад, медіація.

«За ці п'ять років відбулося багато змін. По-перше, стало набагато більше клієнтів, які звертаються як за первинною, так і вторинною правовою допомогою. По-друге, якщо в перші роки до надання БВПД залучались адвокати, то тепер ця функція більшою мірою лягла на плечі працівників центрів. По-третє, не треба забувати і про значні обсяги роботи в напрямі правопросвітництва. Якщо в 2015–2016 роках ми доносили людям інформацію про безоплатну правову допомогу, то зараз проводимо і широку праворозяснювальну роботу щодо чинного законодавства, порядку його застосування, прав і свобод людини», – розповідає директор Чернігівського місцевого центру Володимир Бобруйко.

Місцеві центри співпрацюють з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями за багатьма напрямами – робота з дітьми, правовий супровід одиноких громадян, правопросвітництво, протидія домашньому насильству, булінгу тощо. Фахівці багатьох місцевих центрів готують матеріали для довідково-інформаційної платформи правових консультацій «WikiLegalAid».

Навіть така форс-мажорна обставина, як карантин, сприяла розвитку онлайн сервісів у роботі місцевих центрів. Фахівці записують відеоконсультації та подкасти, проводять вебінари, надають правову допомогу у соцмережах.

«За п'ять років місцеві центри пройшли великий шлях. Вони стали набагато більшими, ніж платформи для вирішення індивідуальних правових проблем людей. Тепер завдання системи безоплатної правової допомоги – конвертувати виклики в можливості. Переконаний, що найбільші досягнення – ще попереду», – зазначив в. о. директора Координаційного центру з надання правової допомоги Олександр Баранов.